

וכל אלו, הזורה והבורר והמרקד, היו במשכן, בהכנת הסממנים לצביעה, ולכן נמנו כל אחת כמלאכה בפני עצמה.

ומקשינן: אי הכי, דכל מלאכה שהיתה במשכן נקראת אב — וליחשב נמי כותש את החטים במכתשת כדי להסיר מהם את הקליפה, שיהא גם הוא אב מלאכה בפני עצמו, שהרי כתשו במשכן את הסממנים במכתשת.

אלא, ודאי כיון שכותש דומה לדש, שמפרק את הגרעין מהשיבולת, לכן לא נחשב כאב בפני עצמו, על אף שהיה במשכן.

ואם כן, תיקשי, למה זורה ובורר ומרקד נמנים כל אחד בתורת אב בפני עצמו?

ומתריצין: אמר אביי: לפיכך לא נחשב כותש אב בפני עצמו — שכן עני אוכל פתו בלא כתישה, שאינו טורח להסיר את הקליפה מהחטים, אלא רק העשירים עושים כן כדי לקבל סלת נקיה. הילכך, אעפ"י שהכותש אכן אב מלאכה הוא ולא תולדה, אינו חשוב דיו כדי למנותו כאב בפני עצמו, אלא בכלל דש הוא, ואב מלאכה הוא כמותו.⁽¹⁾

רבא אמר: הא תנא דמתניתין מני — רבי היא, דאמר: אבות מלאכות ארבעים חפר אחת הן, ודריש ליה מקרא שזהו

ממלחתא, שמקבץ את המלח ממשרפות המלח [שנקוים שם מי הים ומתאיידים, ונשאר המלח] — חייב משום מעמר, שזה דומה לאיסוף השבלים בשדה.

אביי אמר: אין עימור אלא בגידולי קרקע, והמלח אינו גידולי קרקע.

שנינו במשנה: והדש.

תנא: הדש, והמנפץ, מפרק את הפשתן מהגבעולים, והמנפט עושה פעולה דומה בצמר גפן — כולן מלאכה אחת הן.

שנינו במשנה: הזורה, הבורר, המוחזק והמרקד.

והוינן בה: היינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד, שהרי לכאורה כולן מלאכה אחת הן, שמהות כולן היא — להפריד את הפסולת מהאוכל. ואם כן, מדוע נמנו כשלשה אבות מלאכות נפרדים?

ומתריצין: אביי ורבא דאמרי תרוייהו: כל מילתא דהויא במשכון, הרי אף על גב דאיכא מלאכה אחרת דדמיא ליה במהותה, וכבר מנה התנא את המלאכה האחרת הדומה לה בין האבות, בכל זאת — חשיב לה למלאכה הזאת כאב בפני עצמו, כיון שהיא היתה במשכן.

טו-א

ובריטב"א מפרש בדעת רש"י, שבאמת כתישת סממנים הוי אב בפני עצמו. אלא מכיון שמתניתין איירי במלאכות שהיו בפת, כמבואר לקמן בע"ב, וכתישת חטין לא הוי אב אלא רק כתישת סממנים, הילכך לא תני במשנתנו כותש. וכעין זה כתב במהר"ם, שאפשר דלרש"י אם

1. הקשו תוס' בד"ה שכן, דמכל מקום יש למנות את הכתישה שהיתה במשכן, דהיינו כותש סממנים שהיא מלאכה חשובה שאף העניים עושים אותה, ותירצו דלאו דוקא נקט עני אוכל פתו אלא שהוא הדין שהעני צובע סממניו בלא כתישה.

מנינם ולא יותר. ואי חשיב נמי "בותש" –
הויא ליה ארבעים אבות מלאכות.

ומקשינן לתירוצו של רבא: וליפוק, שיוציא
התנא ממנין המלאכות שבמשנה, חדא
מהנד, אב מלאכה אחד מאותן שלשת
המלאכות הדומות, זורה בורר ומרקד,
ולעייל בותש במקומו, שעדיף למנות שתי
צורות של מלאכת בורר ושתי צורות של
מלאכת מפרק, מאשר למנות שלשה אבות
של ברירה ואחד של פירוק?

ומסקינן: אלא, מהוורתא כתיירוצו דאביי!

סוגית בורר

מהותה של מלאכת ברירה היא תיקון
האוכל, על ידי הוצאת הפסולת ממנו,
במטרה לשומרו באוצר, כשהוא נקי
מפסולת.

מלאכה זאת נחשבת כמלאכה רק אם היא
משמשת כהכנה לשימור האוכל באוצר, אך
אם היא נעשית לצורך סעודה סמוכה –
אין היא נחשבת כמלאכה, אלא כהכנת
אוכל לסעודה, שהיא דבר המותר לעשותו
בשבת.

אך יחד עם זאת, קבעו חכמים, שהמוציא
את הפסולת מתוך האוכל הרי גם אם הוא
עושה זאת סמוך לסעודה הוא נעשה כ"בורר
לאוצר", וחייב חטאת.

בשעת האכילה עצמה נחלקו הראשונים
האחרונים [עד לזמנינו] אם הוצאת הפסולת
מתוך האוכל נחשבת למלאכה, או שהיא
נחשבת חלק ממעשה האכילה.

כמו כן דנו האחרונים האם מיון חפצים
המצויים בתערובת, כגון בגדים או כלים,
נחשב כברירה, או שמיון דברים אינו שייך
כלל לברירה.

בסוגיה זאת מובאת בתחילה ברייתא
שנאמרו בה שלש הלכות.

הראשונה – צורה של ברירה המותרת.

השניה – צורה של ברירה האסורה.

השלישית – אימתי חייבים חטאת על
מלאכת ברירה.

בסוגיה שלפנינו נחלקו כמה אמוראים
בביאור שלשת ההלכות שנאמרו בברייתא.
ואילו הלכה למעשה אנו מתחשבים בדעת
כולם, לחומרא.

תנו רבנן: היו לפניו מיני אוכלין, (2) ובכל
אחד מהם מעורבת פסולת:

א. בורר לעצמו ואוכל, בורר לאחרים
ומניח לפניהם.

ב. ולא יברור.

2. תוס' בד"ה היו, גורסים שני מיני אוכלין,
שגם באוכל מתוך אוכל שייך ברירה. שאותו
המין שאינו רוצה עתה לאכלו נחשב כפסולת
ביחס להמין שרוצה לאכלו.

כתש ודש חייב שתי חטאות.
והקשה הריטב"א, אם כן יש יותר מל"ט
אבות מלאכות, והרי לעיל אמר רבי יוחנן דלכך
תני מנינא להשמיענו שאין יותר מל"ט חטאות.

ג. ואם בירר חייב חטאת.

והוינן בה: **מאי קאמר?** הא מעיקרא אמר "בורר ואוכל", ואחר כך אמר "ולא יברור".

ומתרינין: **אמר עולא: הכי קאמר:**

א. **בורר** את הפסולת מהאוכל לעצמו, **ואוכל** אותו.

ומותר לו לברור אפילו כשמכין את האוכל כדי שיאכלנו לאחר זמן, ובלבד שיכין אותו **לבו ביום**, לצורך אכילתו ביום השבת.

וכמו כן **בורר ומניח** עבור אנשים אחרים **לבו ביום**, כדי צרכם ליום השבת.

ב. ולצורך יום מחר — **לא יברור**.

ג. **ואם בירר** לצורך יום המחר — **חייב חטאת**.

מתקיף לה רב חסדא: **וכי מותר לאפות לבו ביום? וכי מותר לבשל לבו ביום?!** והרי אם אתה מחייבו חטאת כשבירר לצורך מחר, הרי שהבורר הוא אב מלאכה. ואם כן, מה ההיתר לברור לבו ביום?

אלא, אמר רב חסדא: הכי קאמר:

א. **בורר ואוכל** בעצמו פחות **מכשיעור** של מלאכת ברירה, שהוא כגרוגרת אוכלין.

וכן **בורר ומניח** עבור אנשים אחרים פחות **מכשיעור**.

ב. **וכשיעור** ברירה שהוא בכגרוגרת — **לא יברור**.

ג. **ואם בירר** כשיעור — **חייב חטאת**.

מתקיף לה רב יוסף: **וכי מותר לאפות בשבת פחות מכשיעור?!** והרי אמנם פחות מכשיעור אין עליו חיוב חטאת, אבל לכתחילה אסור, דקיימא לן "חצי שיעור — אסור מן התורה".

אלא, אמר רב יוסף: הכי קאמר:

א. **בורר ואוכל ביד**, ואוכל. **בורר ומניח** לאחרים **ביד**.

ב. אבל **בקנון ותמחוי** שהם כלים שניתן לברור בהם אך הם אינם מיועדים לברירה — **לא יברור** לכתחילה, כי זה דומה לברירה, שעיקרה בנפה וכברה [מה שאין כן ביד, דלא דמי כלל לברירה].

ואם בירר בקנון ובתמחוי — **פטור** מחטאת, כיון שאין זה דרך ברירה, והוי כלאחר יד. **אבל אסור** לעשות כן.

ג. **ובנפה ובכברה** — **לא יברור**. **ואם בירר** בנפה ובכברה — **חייב חטאת**.

מתקיף לה רב המנונא: **מידי האם קנון ותמחוי קתני** הוזכרו בברייתא?! [וכמו כן קשה דלא קתני נפה וכברה].

אלא, אמר רב המנונא: הכי קאמר:

א. **בורר ואוכל** את האוכל מתוך הפסולת, **בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת**, כי אין זו דרך ברירה, אלא אם כן בורר את הפסולת מתוך האוכל.

ב. אבל את הפסולת מתוך האוכל **לא יברור**.

ג. **ואם בירר** פסולת מתוך אוכל — **חייב חטאת**.

מתקיף לה אביי: מדי "אוכל מתוך פסולת" קתני בברייתא?!

אלא, אמר אביי: הכי קאמר:

א. בורר ואוכל כשהאכילה היא לאלתר, ובורר ומניח לאחרים כדי שיאכלו לאלתר, כי אין דרך ברירה בכך.

ב. וכדי לאכול בו ביום [אבל לא לאלתר] — לא יבורר.

ג. ואם בירר, נעשה בבורר לאוצר, לאחסן לזמן רב, וחייב חטאת.

אמרוה רבנן להא דאביי קמיה דרבא.

אמר רבא: שפיר אמר נחמני! [אביי נקרא נחמני].

ועתה מביאה הגמרא ברייתא נוספת באותו ענין, שנחלקו אמוראים כיצד לשנותה.

תנו רבנן: היו לפניו שני מיני אוכלין, ובריר את האחד מהשני [ויש להתייחס לברירת שני אוכלין כברירת פסולת מאוכל, כאשר את המין האחד הוא מעונין לאכול ואת השני איננו מעונין], ואכל. ובריר והניח:

רב אשי מתני בברייתא: הרי זה פטור מקרבן, אבל אסור לעשות כן.

רבי ירמיה מדרפתי מתני: הרי זה חייב בקרבן.

והוינן בה: כיצד רב אשי מתני, גורס בברייתא השניה "פטור" אבל אסור?

והרי לפי גירסא זו של רב אשי בברייתא השניה, ולפיה הבורר פטור אבל אסור, קשה ממה נפשך:

אם רב אשי מתכוון להעמידה בבורר לאלתר — הרי מותר לו לעשות כן לכתחילה.

ואם רב אשי מעמיד את הברייתא בבורר לאחר זמן, הרי הוא חייב חטאת, ומדוע שונה רב אשי את לשון הברייתא שהוא פטור?

והא תני במפורש בברייתא דלעיל [לפי האוקימתא דאביי], שהבורר לאחר זמן — חייב חטאת?!

ולא קתני כלל בברייתא דלעיל [אליבא דאוקימתא של אביי] אופן שפטור אבל אסור.

ומשינין: לא קשיא.

בשתי הברייתות מדובר שבורר לאחר זמן, כי לאלתר מותר. אלא כך יש לחלק ביניהן:

הא, הברייתא השניה, שגרס בה רב אשי שפטור אבל אסור — מדובר בה כשבורר בקנון ותמחוי, שאינם כלים המיועדים לברירה. ולכן אפילו בבורר לאחר זמן אינו חייב חטאת.

הא, הברייתא הקודמת ששינונו בה שהבורר חייב חטאת — המדובר בה שבורר בנפה וכברה, שאז חייב חטאת כשבורר לאחר זמן.⁽³⁾

ומביאה הגמרא מעשה שאירע, וממנו אנו יכולים ללמוד יסוד נוסף במלאכת ברירה:

כי אתא רב דימי, אמר:

מעשה שהיה, ושבתא דרב ביבי הואי. שהגיע תורו של רב ביבי להיות עומד ומשמש את התלמידים ביום השבת.

ואיקלעו ונקלעו לאותו מקום **רבי אמי ורבי אסי**.

שרא, השליך ושטח לפניהם רב ביבי **קמייהו כלכלה**, סלסלה **דפירי**. ובצורה הזאת התפזרו הפירות, ונפרדו מאליהם מן העלים שהיו מעורבים בהם בתוך הסלסלה.

והוסיף רב דימי: **ולא ידענא** מדוע העדיף רב ביבי לשטוח לפניהם את כל הפירות בצורה שכזאת, ולא הפריד את הפירות מן העלים בהיותם בסלסלה, ולא הגישם לפני האורחים לאלתר, לפני כל אחד מהם:

אי משום שלא רצה לברור את הפירות מהעלין אפילו כדי להגישם לאורחים לאלתר, משום **דפבר** כי לברור **אוכל מתוך פסולת**, אפילו לאלתר **נמי אסור**. (4)

אי משום "עין יפה" הוא **דמכוין**, וזו היא הסיבה ששטח בפניהם את כל פירות הסלסלה ביחד, ולא משום איסור ברירה.

ובכל ענין, מוכח מדברי רב דימי שמלאכת ברירה היא רק כשנוטל דבר מתוך דבר, ולא כאשר הוא מפזר את התערובת, ובכך נפרדים מאליהם האוכל והפסולת.

ומותר לעשות כן לכתחילה, לפזר את התערובת וליטול את האוכל או את הפסולת, כיון שלאחר הפיזור אין הם מעורבים ביחד.

[ויש שהסתפקו בכך, ומסוגיתנו משמע להדיא שמותר לכתחילה].

ומביאה הגמרא ענין נוסף, ובו מתבאר כי יתכן והאוכל ייחשב לפסולת ביחס לענין ברירה.

חזקיה אמר: הבורר תורמוסים מין קטניות **מתוך פסולת שלהן**, שלאחר הבישול הוא בורר את האוכל מתוך הקליפה — **חייב**.

והוינן בה: **לימא קסבר חזקיה דאפילו אוכל מתוך פסולת אסור?**!

ומשנינן: **שאני תורמוסין**, דשלקי ליה טז-ב **שבע זימני**, שמבשלים אותם שבע פעמים עד שנעשים מתוקים. **ואי לא שקלי ליה — מפרה**. שמתוך שנתרככו ביותר ע"י הבישול, אם ישארו התורמוסים שם הם יתקלקלו.

וכברה ומתירה לאלתר].

והתוס' בד"ה והתניא, הוכיחו מהגמרא במסכת ביצה שבנפה וכברה אסור בכל אופן. ולכן הם מפרשים דקושת הגמרא "והתניא חייב" אינה מברייתא דסוגיין, אלא מברייתא אחרת, שמדברת אפילו בבורר לאלתר, ועליה מתרצינן שדוקא בנפה וכברה חייב. ואילו ברייתא דידן מיירי אפילו בבורר ביד. ויוצא אם כן להלכה [וכן נפסק בשו"ע] דבלאלתר יש שלשה דינים:

א. בנפה וכברה חייב [הברייתא האחרת].

ב. בקנון ותמחוי פטור [רב אשי].

ג. בידו מותר [ברייתא דידן].

ולבו ביום חייב אפילו כשבירר ביד [ברייתא דידן].

[וכל זה דוקא כשבירר אוכל מתוך הפסולת, כמבואר לקמן בע"ב הערה 1].

4. מרש"י משמע שרב דימי נסתפק שמא רב ביבי אסור לברור אוכל מתוך פסולת אפילו לאלתר.

והתוס' בד"ה ולא, כתבו שהספק היה על כך